

पशुसंवर्धन माहिती पुस्तिका

४.

पशुजैव पदार्थ
निर्मिती संस्था, औंध,
पुणे-७

४. पशुवैद्यकीय जैवपदार्थ निर्मिती संस्था, औंध, पुणे-७

पुण्यातील आदर्श हवामान लक्षात घेऊन सन १८८९ मध्ये राष्ट्रीय स्तरावरील इम्पेरियल बॅक्टेरीयल प्रयोगशाळा पुणे येथे स्थापन करण्यात आली. सदर संस्था नंतर मुक्तेश्वर (उत्तर प्रदेश) येथे स्थलांतरित करून, त्याचे नामकरण भारतीय पशुवैद्यकीय संशोधन संस्था असे करण्यात आले. त्यावेळी भारतामध्ये ही एकच संस्था होती आणि या संस्थेमार्फत जनावरांच्या रोगप्रतिबंधक लसीचा पुरवठा करण्यात येत होता.

सन १९४७ मध्ये तात्कालीन मुंबई राज्यासाठी पशुवैद्यकीय जैवपदार्थाचे मागणीचा पुरवठा करण्याकरिता मुंबई पशुवैद्यकीय महाविद्यालयाच्या परिसरात सिरम अॅन्ड व्हॅक्सीन इन्स्टीट्यूट ही संस्था स्थापन करण्यात आली. मुंबईतील ही सिरम अॅन्ड व्हॅक्सीन इन्स्टीट्यूट संस्था, सन १९५९ मध्ये पुण्यातील औंध परिसरातील सध्याच्या शासनाच्या मालकीच्या २३.२७ हेक्टर जागेमध्ये स्थलांतरीत करण्यात येऊन तिचे नामकरण, पशुवैद्यकीय जैवपदार्थ निर्मिती संस्था, पुणे असे करण्यात आले. २३.२७ हेक्टर क्षेत्रापैकी १२ हेक्टर क्षेत्र रस्ते आणि इमारती यांनी व्यापला असून, उर्वरित क्षेत्र शेतीसाठी वापरण्यात येते.

सध्या संस्थेमध्ये सात प्रकारच्या जीवाणू लसी, सहा प्रकारच्या विषाणू लसी, चार प्रकारची अभिकारके आणि चार प्रकारची द्रावणे तयार केली जातात. या सर्व पशुवैद्यकीय जैवपदार्थांचे वार्षिक सरासरी उत्पादन ४०० लाख मात्रा आहे.

या संस्थेमध्ये निर्माण होणाऱ्या लसी, सर्व राज्यस्तरीय आणि जिल्हा परिषद पशुवैद्यकीय संस्थांना विनामूल्य पुरविल्या जातात. मात्र श्वानदंश लस रोखीने विक्री केली जाते. राज्यातील व्यापारी तत्त्वावरील कुक्कुट पालन संस्था व त्याचप्रमाणे इतर राज्ये आणि मिलटरी फार्मस यांनाही त्यांच्या मागणीप्रमाणे व उपलब्धतेनुसार लसीचा पुरवठा रोखीने केला जातो.

या संस्थेमध्ये विभागनिहाय उत्पादित होणाऱ्या लसीचे विवरण खालील तक्त्यामध्ये नमूद केले आहे.

अ. क्र.	विभाग	लसीचे नाव
१.	जिवाणू लस विभाग	घटसर्प (तुरटीयुक्त) लस फऱ्या रोग लस आंत्रविषार डी. लस आंत्रविषार सी. लस आंत्रविषार सी. प्लस डी. लस काळपूळी लस बृसेल्ला लस
२.	विषाणू लस विभाग	मानमोडी मुक्तेश्वर लस मानमोडी लासोटा लस कोंबड्यांची देवी लस मरेक्स लस
३.	उतीसंवर्धित बुळकांडी (पीपीआर) लस उत्पादन विभाग	मेंढ्यांची देवी लस टीसी पीपीआर लस

या संस्थेचे नियमन खालील कायदानुसार केले जातात.

१. औषधी व प्रसाधने कायदा, १९४०.
२. कारखाना कायदा, १९४२
३. बॉयलर स्मोक अँड न्युसन्स अँक्ट
४. पेट्रोलियम अँक्ट, १९३४
५. सर्वसाधारण भविष्य निर्वाह निधी कायदा, १९५२.
६. बॉम्बे लेबर वेलफेअर फण्ड अँक्ट, १९७७.
७. किमान वेतन कायदा.
८. मुंबई विक्रीकर व केंद्रीय विक्रीकर कायदा, १९५९
९. एनव्हीरॉनमेंट प्रोटेक्शन अँक्ट अंतर्गत बायोमेडीकल वेस्ट मॅनेजमेंट रूल्स १९९८

सर्व लसीचे उत्पादन औषधे व प्रसाधने कायदा, १९४० च्या एफ शेड्युलमध्ये विहित केलेल्या शक्तीस अधिन राहून करण्यात येत असल्याने लस उत्पादन झाल्यानंतर त्या वितरण करण्यापूर्वी त्यांच्या सर्व प्रकारच्या चाचण्या काटेकोरपणे, चाचणी व गुणवत्ता प्रयोगशाळेत करण्यात येतात. या शास्त्रशुद्ध आणि सुसूत्रताबद्ध कार्यपध्दतीमुळे ही संस्था देशातील नामवंत संस्थांमध्ये गणली जाते.

संस्थेतील प्रगती पथावरील योजना

१. फऱ्या, घटसर्प आणि आंत्रविषार या जिवाणू लसीचे फर्मेंटर वापरून उत्पादन करणे.
२. उतीसंवर्धन श्वानदंश लसीची स्वतंत्र प्रयोगशाळा स्थापन करणे.
३. विषाणू लस आणि कुक्कुट लस उत्पादन प्रयोगशाळांची स्थापना करणे .
४. चाचणी व गुणनियंत्रण विभागासाठी स्वतंत्र प्रयोगशाळा उभारणे.

लस वितरण व पुरवठा

या विभागामार्फत राज्यातील पशुवैद्यकीय संस्थांना लस पुरवठा केला जातो या व्यतिरिक्त संस्थेमध्ये रोख विक्री देखील केली जाते.

१. पशुवैद्यकीय संस्थांमार्फत लस प्राप्त करून घेणे -

राज्यामध्ये क्षेत्रीय पातळीवर ढोबळमानाने ४,८०० पशुवैद्यकीय संस्था कार्यरत आहेत. या संस्थामार्फत खात्याचा लसीकरण कार्यक्रम राबविण्यासाठी लसीची मागणी नियमित स्वरूपात नोंदविण्यात येते. लसीकरण कार्यक्रमांतर्गत प्राप्त होणाऱ्या लसी फक्त लसीकरण मूल्य आकारून जनावरांना टोचण्यात येतात. याव्यतिरिक्त विशेष बाब म्हणून गावपातळीवरील पशुपालकांना या लसीची आवश्यकता असल्यास त्यांनी लसीची मागणी नजिकच्या पशुवैद्यकीय दवाखान्याकडे करणे अपेक्षित आहे. जेणेकरून ही लस त्यांना मोफत उपलब्ध होईल. मात्र या पध्दतीने प्राप्त होणाऱ्या लसीचे त्याच पशुवैद्यकीय दवाखान्यामध्ये कार्यरत असणाऱ्या पशुवैद्यकीय अधिकाऱ्यामार्फत प्रचलित दराने लसीकरण शुल्क अदा करून लसीकरण करून घेणे आवश्यक आहे.

२. खाजगीरित्या लस प्राप्त करून घेणे-

संस्थेद्वारा उत्पादित होणाऱ्या लसी, विहित लसमूल्य अदा केल्यानंतर संस्थेकडून प्राप्त करून घेता येतात. यासाठी इच्छुकांनी संस्थेशी संपर्क साधून वैयक्तिकरित्या लस प्राप्त करून घेणे आवश्यक आहे.

संस्थेच्या स्तरावरून सकाळी ९.०० ते दुपारी १.०० वाजेपर्यंत आणि दुपारी २.०० ते सायंकाळी ४.०० वाजेपर्यंत सर्व कामांच्या दिवशी वितरणासाठी लस उपलब्ध आहे. ही संस्था पुण्यामधील पुणे विद्यापीठ परिसरात गणेशखिंड रस्त्यावर सिंध कॉलनीच्या समोर स्थित असून पुणे रेल्वे स्थानक/डेक्कन जिमखाना/पुणे म.न.पा./स्वारगेटवरून सांगवी/चिंचवड/निगडीकडे (राजभवन, औंध) मार्गे जाणाऱ्या बसेस संस्थेत येण्यासाठी उपलब्ध आहेत.

संपर्कासाठी पत्ता-

सहआयुक्त पशुसंवर्धन, पशुवैद्यकीय जैव पदार्थ निर्मिती संस्था,
औंध, पुणे-४११ ००७.

फोन- ०२०-२५६९५६३२

फॅक्स-०२०-२५६९७९६२

टेलिग्राम-बायोलॅब

ई-मेल- ivbp.pune@gmail.com

पशुवैद्यकीय जैवपदार्थ निर्मिती संस्थेद्वारा उत्पादित होणाऱ्या लसींचे विवरण.

अ. क्र.	लसीचे नाव	मात्रा	प्रतिकार शक्ती	पॅकिंग	साठवणूक
१	२	३	४	५	६
१.	घटसर्प (तेलयुक्त)	गाई/म्हशी-३ मि.ली. वासरे-२ मि.ली. शेळ्या/मेंढ्या -१ मि.ली.	लसीकरणानंतर ७ व्या दिवसा- पासून निर्मितीस सुरवात होते. प्रतिकार शक्तीची निर्मिती २१ व्या दिवशी पूर्ण होते. एक वर्ष टिकून राहते.	१० मि.ली.	४°-८° सें. - १ वर्ष
२.	घटसर्प (तुरटीयुक्त)	गाई/म्हशी-५ मि.ली. शेळ्या/मेंढ्या २ - ३ मि.ली.	५व्या दिवसापासून तयार होण्यास सुरवात होते. ५ महिने टिकून राहते	२५० मि.ली.	४°-८° सें. - १ वर्ष
३.	फऱ्या	गाई/म्हशी-५ मि.ली. शेळ्या/मेंढ्या ३ मि.ली.	लसीकरणानंतर ५-७ व्या दिवसापासून निर्मितीस सुरवात होते. प्रतिकार शक्तीची निर्मिती २१ व्या दिवशी पूर्ण होते. एक वर्ष टिकून राहते.	२५० मि.ली.	४°-८° सें. - २ वर्ष
४.	आंत्रविषार -- डी	गाई/म्हशी-५ मि.ली. शेळ्या/मेंढ्या -२.५ मि.ली.	प्राथमिक लसीकरणानंतर एक वर्ष टिकून राहते.	२५० मि.ली.	४°-८° सें. - १ वर्ष
५.	आंत्रविषार -- सी	गाई/म्हशी-५ मि.ली. शेळ्या/मेंढ्या -२.५ मि.ली.	प्राथमिक लसीकरणानंतर एक वर्ष टिकून राहते.	२५० मि.ली.	४°-८° सें. - १ वर्ष
६.	आंत्रविषार -- सी + डी	गाई/म्हशी-५ मि.ली. शेळ्या/मेंढ्या -२.५ मि.ली.	प्राथमिक लसीकरणानंतर एक वर्ष टिकून राहते.	२५० मि.ली.	४°-८° सें. - १ वर्ष
७.	काळपुळी	गाई/म्हशी-१ मि.ली. शेळ्या/मेंढ्या -०.५ मि.ली.	प्राथमिक लसीकरणानंतर २१ व्या दिवशी निर्मिती पूर्ण होते आणि एक वर्ष टिकून राहते.	१०० मि.ली.	४°-८° सें. - ९ महिने
८.	ब्रुसेल्ला	वासरे ३ ते ६ महिने -५ मि.ली.	वासराना लस टोचल्यानंतर २ ते ५ व्या वेतापर्यंत टिकून राहते.	१० मि.ली.	संस्थेतून निर्गमित झाल्यापासून १० दिवसात वापरावे.
९.	मानमोडी/लासोटा	प्रत्येक नाकपुडीत १ थेंब	लसीकरणानंतर १४-२१ व्या दिवशी निर्मिती पूर्ण होते आणि आठ आठवडे टिकून राहते.	१०० मात्रा	०°-४° सें. -- ३ महिने
१०.	मानमोडी/मुक्तेश्वर	०.५ मि.ली.	रोग प्रादुर्भाव न होण्याच्या स्थितीत आयुष्यभर टिकून राहते.	२०० मात्रा	०°-४° सें. -- १ महिना
११.	कोंबड्यांची देवी	पंखाच्या आतील बाजूस दोन वेळा टोचणे	लसीकरणानंतर २१ व्या दिवशी निर्मिती पूर्ण होते आणि आयुष्य- भर टिकून राहते.	१०० मात्रा	०°-४° सें. -- १ महिना
१२.	पीपीआर	शेळ्या/मेंढ्या -- १ मि.ली.	लसीकरणानंतर २१ व्या दिवशी निर्मिती पूर्ण होते आणि ३ वर्ष टिकून राहते.	१०० मात्रा	०°-४° सें. -- १ महिना

अ. क्र.	लसीचे नाव	मात्रा	प्रतिकार शक्ती	पॅकिंग	साठवणूक
१	२	३	४	५	६
१३.	मेंढ्यांची देवी	०.५ मि.ली. कानाच्या टोकावर	लसीकरणानंतर २१ व्या दिवशी निर्मिती पूर्ण होते आणि १ वर्ष टिकून राहते	२५/५०/१०० मात्रा	०°-४° सें. -- १ महिना
१४.	वराहज्वर	डुक्कर -- १ मि.ली.	१ वर्ष टिकून राहणे अपेक्षित आहे.	२/५/१० मात्रा	०°-४° सें. -- उत्पादनाच्या दिनांकापासून १ महिन्यांचे आत वापरावे.
१५.	मरेक्स	कोंबडीच्या पिलाला जन्मानंतर ०.२ मि.ली. मांडीवर लगेच टोचणे.	आयुष्यभर टिकून राहते.	२५०/५०० मात्रा	०°-४° सें. -- उत्पादनाच्या दिनांकापासून १ महिन्यांचे आत वापरावे.
१६.	ब्रुसेल्ला प्लेन अभिकारक	ट्यूब अँग्लूटिनेशन चाचणी व्दारा ब्रुसेल्लाचे निदान करण्यासाठी	-----	१०० मि.ली.	४°-८° सें. -- ९ महिने
१७.	ब्रुसेल्ला आरबीपिटी अभिकारक	क्वीक अँग्लूटिनेशन चाचणी व्दारा ब्रुसेल्लाचे निदान करण्यासाठी	-----	१० मि.ली.	४°-८° सें. -- १२ महिने
१८.	सालमोनेल्ला रंगीत अभिकारक	क्वीक अँग्लूटिनेशन चाचणी व्दारा सालमोनेल्लाचे निदान करण्यासाठी	-----	१०० मि.ली. १० मि.ली.	४°-८° सें. -- ६ महिने
१९.	सीएमटी रिएजंट	सब क्लिनीकल मास्टायटिसचे निदान करण्यासाठी	-----	१०० मि.ली.	४°-८° सें.

